

СЕДНИЦА МЕЂУНАРОДНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ
ГРАМАТИЧКЕ СТРУКТУРЕ СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА
МЕЂУНАРОДНОГ КОМИТЕТА СЛАВИСТА

(Клагенфурт: Универзитет у Клагенфурту, 23–25. септембар 2021)

Редовна седница Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика МКС, првобитно планирана за 2020. годину, због пандемије изазване коронавирусом била је одложена за 2021. годину. Одржана је од 23. до 25. септембра 2021, на Универзитету у Клагенфурту захваљујући несебичном личном залагању њеног организатора, члана Комисије, редовног професора на Универзитету у Клагенфурту Тилмана Ројтера.

Била је то једна од првих конференција одржаних уживо на европским универзитетима после пандемије. Одвијала се у мешовитом облику – уживо и онлајн, што је изузетно отежавало организаторима посао јер је технички веома захтевно обезбедити могућност свима ко уживо присуствује конференцији да реагују након излагања колега тако да их неометано чују сви онлајн учесници. Без обзира на тешкоће техничке природе, конференција је била изузетно садржајна и показала је да и у екстремним околностима чланови Граматичке комисије настављају са својим темељним истраживањима и пружају пример изузетне академске колегијалности и посвећености циљевима Комисије, настоје да обезбеде њен континуирани рад и подстичу једне друге на нове пројекте.

На конференцији је учествовало 22 научника из 16 земаља – Аустрије, Белорусије, Бугарске, Италије, Немачке, Норвешке, Русије, Пољске, Србије, Украјине, Финске, Француске, Холандије, Чешке, Швајцарске, Шпаније. Сва излагања су била пленарна, подељена у шест блокова, по три за сваки радни дан конференције. Организатори су предвидели по пола сата за свако излагање, 20 минута за саопштење и 10 минута за дискусију, која је често надограђивала предавање и на нов начин осветљавала његову садржину.

Част да отвори конференцију припала је њеном организатору, проф. др Тилману Ројтеру, који је захвалио свим учесницима на подршци конференцији, а посебно онима који су допутовали у Клагенфурт без обзира на ограничења везана за антиепидемиолошке мере.

Одмах након отварања, присутни су се минутом ћутања опростили од истакнутих чланова Комисије – академика Предрага Пипера и проф. др Јадвиге Вајшчук. Том приликом су упућене последње речи захвалности преминулима уз истицање њихове значајне улоге како у оквиру Комисије тако и у лингвистичкој славистици у целини. Било је такође предложено да се излагања са конференције у Клагенфурту, као и други радови чланова Комисије писани за ту посебну прилику, објаве у посебном броју часописа *Славистика*, који ће бити посвећен сећању на ова два истакнута научника. Предлог су подржали сви присутни чланови Комисије.

Прво предавање на конференцији одржао је истакнути швајцарски слависта, професор Универзитета у Цириху Данијел Вајс. У његовом реферату на тему: „Конструкције неочекиваности попут ’Отец взял и умер’: настанак и историјски развој у деветнаестом веку (на основу података из НКРЈ)” (*Конструкции нео-*

жиданности типа 'Отец взял и умер': возникновение и историческое развитие в девятнадцатом веке (на основе данных из НКРЯ)) подвргнути су испитивању историјски развој и промене структурних својстава трију псеудокоординативних конструкција *взять да / и / да* и V_2 и серијске конструкције *взять* V_2 са општим значењем неочекиваности V_2 . Њихова статистичка дистрибуција је испитана на солидној грађи из Националног корпуса руског језика (НКРЯ). Посебна пажња у излагању је била посвећена уделу двосмислених примера. Узет је у обзир допринос додатних маркера изненађења („наративни” императив, прилози попут *вдруг* (изненада) или *ни с того ни с сега* (из ведра неба)), друге употребе императива итд. Размотрени су и појединачни случајеви контекстуално детерминисаних прагматичких ефеката.

Следећа два излагања – водећих представника Московске семантичке школе Леонида Јомдина и Игора Богуславског, била су одржана у онлајн формату. Леонид Јомдин је шеф Лабораторије за рачунарску лингвистику ИППИ РАН „А. А. Харкевич”, основане 1989. на бази истраживачког тима за машинско превођење, којом је до 1994. године руководио академик РАН Јуриј Апресјан. Такође је професор на Катедри за рачунарску лингвистику Института за лингвистику Руског државног хуманитарног универзитета, а познат је по својим минуциозним истраживањима микросинтаксичких конструкција. И овај пут је остао веран водећој тематици својих истраживања. Његово предавање на тему „Микросинтаксичке јединице у тексту и речнику” (*Микросинтаксические единицы в тексте и словаре*) скренуло је пажњу присутних на тзв. прикривене микрoконструкције, које су уткане у друге, већег обима. Притом, разлике у семантици и синтаксичким својствима изворних и изведених јединица могу бити веома велике, а њихов адекватан опис захтева мукотрпно проучавање великог низа текстова (посебно обрађених у процесу дубинског обележавања савремених корпуса). Пример такве секундарне јединице пружа руска конструкција *от нечего делать* (из досаде). Ова конструкција формално садржи општу нестандартну синтаксичку конструкцију типа *негде спать*, која губи своју синтаксичку специфичност и практично добија ново каузативно значење (*от нечего делать* $X \approx$ 'X јер је субјекат докон').

Игор Богуславски, који је после академика Јурија Апресјана преузео руководство Лабораторијом за рачунарску лингвистику ИППИ РАН „А. А. Харкевич”, а предавао је на бројним универзитетима широм света, те на Мадридском политехничком универзитету, где врши своја истраживања тренутно, годинама ради на моделирању природног језика. У питању је део фундаменталне науке који истовремено припада различитим дисциплинама. С једне стране, то је део лингвистике, јер се гради модел њеног главног објекта, природног језика. С друге стране, овај модел је компјутерски систем који је најдиректније везан за вештачку интелигенцију. Да би се изградио такав модел, неопходно је формално и исцрпно описати све главне компоненте језика: његову морфологију, синтаксу, семантику и речник. Стога је предавање Игора Богуславског на тему „Ка расправи о актантима и сирконстантама у новом кругу” (*К дискуссии об акантах и сирконстантах на новом витке*) било у потпуности окренуто теоријској проблематици која има за циљ проналажење путева за што успешније моделирање природног језика.

Познати у круговима лингвиста слависта-типолог из Финске Хану Томола је наступио са веома занимљивим излагањем на тему „О склоности ка негацији језичких јединица” (*On negopetal lexemes and constructions*), у којем је подвргао анализи оне језичке елементе који се најчешће срећу у негираним конструкцијама, попут одричних заменица (рус. *кто-нибудь*, чеш. *ani*,

фин. *edes* 'чак није', *häävi* 'небитан', енгл. *either*, швед. *heller* 'и не'), облика речи (попут рус. *терпелось*), клитика (попут рус. *ни*; фин. *-kAAn* 'и не; ни') и идиома (попут рус. *ахти (как, какой)* 'божна (како, какав)'). Такве елементе Хану Томола одређује као негепеталне, тј. такве који теже негацији. Тежити негацији могу и глаголи, међу којима има и оних који се не срећу ван негираног контекста. Прелиминарна анализа преводних еквивалената двадесетак финских глагола, који се практично не јављају без негације, потврђује да само у ретким случајевима у руском језику постоји директан глаголски еквивалент са истом карактеристиком. Као пример руских глагола, који се јављају готово искључиво са негацијом, аутор наводи глаголе *деться* и *церемониться*. Истраживање је изузетно подстицајно за анализу сличних појава и у другим словенским језицима.

После паузе за кафу, у другом блоку предавања, наступио је са рефератом водећи норвешки слависта Јан Ивар Бјорнфлантен, са предавањем на тему „Флективна дефектност у руском језику: случај глаголског прилога садашњег” (*Inflectional Defectiveness in Russian: The Case of the Present Gerund*). Професор Бјорнфлантен је скренуо пажњу на неке облике глаголског прилога садашњег који су блокирани у савременом стандардном руском језику, попут *пиша, *поя, *вяжа, и показао да блокирање ових облика није случајно, с обзиром на промене у староисточнословенском и руском језику. По мишљењу овог научника, такве парадигматске „рупе” су само наизглед празне. У ствари, оне могу послужити као пример својеврсних „вирева” у историјском развоју језика.

Истакнути типолог-слависта, професор Универзитета у Мајнцу Бјорн Вимер је наступио са веома темељним, као и сва истраживања овог научника, рефератом „Жанрови, илокуције и семантика аспекта: о класификацији употребе презента” (*Жанры, иллокуции и видовая семантика: о классификации употреблений настоящего времени*), који је легао у основу рада, објављеног у овом броју часописа *Славистика*, док је представник млађе генерације Петербуршке типолошке школе Сергеј Сај поднео садржајан реферат на тему „Узрочни везници у руском језику 19. века” (*Causal conjunctions in 19th century Russian*), у којем је приказао како се током последњег века трансформисао репертоар узрочних везника у руском језику. По мишљењу Сергеја Саја, у 19. веку избор узрочних везника је био диктиран спецификом жанра у којем су се они употребљавали, док се временом у први план све више стављала њихова прагматичка вредност. Предавање је утемељено на корпусном истраживању и богато је илустровано примерима.

Сва три реферата су изазвала живо интересовање учесника конференције и била пропраћена занимљивим дискусијама.

Након паузе за ручак, коју су гости, између осталог, искористили за наставак дискусија започетих на седницама конференције, била су саслушана четири изузетно занимљива предавања – Бориса Нормана „О крипти типу акционалности (контролисаности глаголске радње)” (*О крипти типу акционалности (контролируемости глагольного действия)*), Виктора Храковского „Семантичко-компаративна анализа израза *как можно* и *как нельзя* уз прилошки компаратив (попут *как можно лучше* и *как нельзя лучше*)” (*Семантико-сопоставительный анализ выражений как можно и как нельзя при их употреблении со сравнительной степенью наречия (типа как можно лучше и как нельзя лучше)*), Анатолија Захнитка „Семантички модел предлога: унутрашња целовитост и континуитет” (*Семантична модель прийменника: внутрішня цілісність і перервність*), који је легао у основу истоименог рада, објављеног у овом броју часописа *Славистика*, као и реферата који је изложио домаћин

конференције Тилман Ројтер „О синтакси ’суржика““ (*О синтаксисе «суржика»*). У потоњем је представљен фрагмент пројекта, посвећеног истраживању украјинског супстандарда који представља мешавину украјинског и руског језика. Истраживање украјинских синтаксичких структура које се „филују“ руском лексиком, као и транспонованих из руског језика структура које се пуне украјинским речима, представља два аспекта овог занимљивог грама­тичког процеса, са чијим резултатима присутне је упознао Тилман Ројтер.

Радни део првог дана конференције је завршен редовном седницом Комисије, на којој су саслушани предлози о пријему нових чланова, које у складу са устаљеном праксом, бирају сви чланови Комисије на основу писмене препору­ке три њена члана. Као место за одржавање следеће седнице Комисије била је предложена Виница, где се тренутно налази Доњецки национални универзитет „Васиљ Стус“, који је тамо измештен на захтев његових студената и професора 2014. године. Проф. др Анатолиј Захнитко, дописни члан Украјинске националне академије наука, декан Филолошког факултета Доњецког националног универзитета „Васиљ Стус“ са седиштем у Виници, захвалио је члановима Комисије на поверењу и подржао иницијативу, која се нажалост није остварила због рата у Украјини.

За прву преподневну секцију другог дана конференције било је предвиђено три предавања уживо. Водећи холандски слависта Адриан Баренцен, који се дуги низ година темељно бави истраживањима таксиса у словенским језицима, одржао је предавање на тему: „О разлици у учесталости глаголских прилога у словенским језицима. Према подацима паралелног корпуса“ (*О различиях во встречаемости деепричастий в разных славянских языках. По данным параллельного корпуса*). У питању је Амстердамски паралелни корпус (ASPAC), чији је творац сам професор Баренцен. За бројне истраживаче овај паралелни корпус, који садржи преко 100 текстова књига преведених на 25 језика, представља праву ризницу примера за типолошка истраживања. Ово предавање сјајно је на­ставило проблематику којом се бавио претходног дана конференције Јан Ивар Бјорнфлантен, само из синхронијског аспекта.

Истакнута представница италијанске лингвистичке славистике Розана Бенакјо, позната својим истраживањима у области словенске аспектологије, овај пут је скренула пажњу на конкуренцију перфективних и имперфективних глагола у итеративним контекстима у српском и хрватском језику (*К вопросу об употреблении совершенного вида в итеративных контекстах в сербском и хорватском языках*). У овом броју нашег часописа објављен је истоимени текст Розане Бенакјо, у чију основу је легло наведено предавање на конференцији.

Људмила Поповић је у свом предавању „Прагматичка структура синтаксичких фразеологизама у српском језику у поређењу са источнословенским језицима“ образложила претпоставку о неопходности анализе прагматичке структурне шеме идиоматизованих конструкција, која се, за разлику од син­таксичке структурне шеме стандардних конструкција, засноване на валентности глаголске лексеме, базира на тзв. прагматичкој валентности базне компоненте идиома. Управо прагматичка валентност базне компоненте (константе) условљава позиције променљивих у синтаксичким фразеологизмима, попут *Ма какав снег! Ма где заборавила! Ма каквих купила!* и сл., у којима кон­станта – реактивна речца *ма*, одређује број и облике променљивих – упитних заменица. У саопштењу су размотрене поједине прагматичке структурне шеме исказа у српском језику и упоређени њихови основни модели са аналогним моделима у другим словенским језицима. Показано је да као што постоји синтаксичка парадигма реченице која је заснована на трансформативном

потенцијалу њене дубинске семантичке структуре, тако постоји и прагматичка парадигма исказа, која је производ трансформације његове дубинске прагматичке структуре.

После паузе за кафу, са великим интересовањем саслушана су још три предавања – два онлајн и једно уживо. Прво предавање онлајн је одржала истакнута бугарска лингвисткиња, ауторка најмодерније и најауторитетније граматике бугарског језика, дугогодишњи и веома активни члан Комисије, редовни професор Софијског универзитета „Св. Климент Охридски” Руселина Ницолова. У свом излагању „О прагматичком аспекту граматикализације” (*О прагматичком аспекте граматикализацији*) проф. Ницолова је, с ослонцем на поставке најзначајнијих теорија граматикализације, размотрила факторе који утичу на својеврсно „кочење” тог процеса, који је започет, али није спроведен до краја. На примеру синтетическог кондиционала у бугарском језику (*јдвам, јдвах*), презумптивних конструкција, као и тзв. егзистенцијалног пасива са *habere* и сл., показано је како прагматички фактори могу осујетити процес граматикализације. Ово предавање је, нажалост, било и последње учешће професорке Ницолове на седницама Граматичке комисије. Светли лик Руселине Ницолове заувек ће остати у сећању оних ко је имао срећу да је познаје и сарађује с њом, а њен богати научни опус служиће генерацијама слависта за нова подстицајна истраживања.

Предавање Каролине Скварске, једног од најзанимљивијих представника млађе генерације чешке лингвистике и секретара Граматичке комисије, „Опционалност кореферентног израза у корелативним везама са везником у чешком” (*Fakultativnost odkazovacího výrazu v korelativních spojeních se spojkou v češtině*) скренуло је пажњу на померање семантике глагола у предикату главне реченице у зависности од тога да ли се у њој налази кореферентна заменица *to*. Ауторка повезује пропозиционалну валентност глагола (глаголска реакција је иначе у центру истраживачких интересовања ове перспективне научнице) са истраживањем синтаксичко-семантичке структуре сложене реченице са заменичко-корелативним комплексом. Десемантизована заменица *to* у одређеном типу реченица доприноси читавању стилских разлика у конструкцијама са њом и без ње. Скренута је пажња на лексикографску обраду ове појаве у рекцијским речницима. Анализа је веома темељна, спроведена на грађи Чешког националног корпуса.

У излагању још једног водећег немачког слависте, професора Тилмана Бергера са Универзитета у Тибингену, на тему: „Постоји ли проспективност у чешком језику” (*Is there a prospective in Czech?*) обрађене су чешке конструкције које се могу посматрати као напола граматикализоване проспективне јединице. Овај научник је иначе познат по уочавању занимљивих граматичких иновација у словенским језицима, посебно у чешком, те је ово предавање, верујем, још један делић циклуса научних студија о граматичким иновацијама у чешком и другим словенским језицима, који би представљао лепу монографску целину ако би аутор одлучио да све радове на ту тему скупи на једном месту.

После паузе за ручак наставио се рад Комисије. Пажњи њених чланова, као и присутних колега са Универзитета у Клагенфурту, били су предочени реферати из области проучавања западнословенских језика – чешког и пољског. Предавање истакнуте чешке слависткиње, у једном мандату председнице Граматичке комисије, проф. др Јармиле Паневове „О одабраним врстама девербативних придева” (*K vybraným typům deverbativních adjektiv*) дотиче проблем утицаја семантике глаголских облика на творбу речи, као и питање конкуренције придевских облика који су настали у чешком језику од различитих типова глаголских придева. Наспрам продуктивној творби придева на *-ící*,

-*vší*, -*ny/ty*, који су настали од одговарајућих глаголских придева, истичу се облици који су настали од *-l* партиципа, попут *zapadlý*, *padlý*. Јармила Паневова пореди ове врсте придева са њиховим аналозима у руском језику и долази до закључка о већој правилности тог процеса у потоњем. Посебно је занимљиво истицање семантичких специфичности у облицима насталим од *-l* партиципа, због којих се они често не могу употребити уместо придева који су настали путем продуктивне творбе.

Реферат француског слависте Патрика Понања „О прилозима у чешком језику” (*O příslovcích v češtině*) наставио је бохемистичку проблематику из аспекта аутоматизације фономорфологије чешког језика. У оквиру истраживања аутоматске морфолошке анализе чешког језика француски научник трага за регуларностима. Лексичка категорија прилога, по мишљењу овог лингвисте, не подлеже правилностима, што је навело научника да истражи адјективне прилоге, који имају устаљени морфемски показатељ – формант „*ě*“ или „*o*“. Посебна пажња је скренута на семантичке разлике између конкурентних адјективних прилога на „*ě*“ и „*o*“, као у примерима *je letos velké sucho* и *odpověděl suše*. Наведени пример, као и други слични њему, сведоче о томе да су прилози на „*ě*“ чешће везани за пренесено апстрактно значење.

Следећа три излагања истакнутих представника варшавске и торуњске славистичке школе Изабеле Дурај-Новосјелске „Ка семантици интенционалности: потрага за структурама које су изоморфне прилозима – експонентима интенционалности радње (на материјалу пољског језика)” (*Do semantyki intencjonalności: poszukiwanie izomorficznych struktur składniowych dla przysłówków - wykładników intencjonalności działania (na materiale języka polskiego)*), Магдалене Дањелевич „О одређеној функцији негираног инфинитива у пољском” (*O pewnej funkcji zanegowanego bezokolicznika w języku polskim*) и Мацеја Гроховског, актуелног председника Граматичке комисије „Пољски временски прилози са обликом компаратива” (*Polskie przysłówki temporalne o postaci komparatywu*) посвећена су истраживању граматичких особености пољског језика.

У студији Магдалене Дањелевич, управнице Катедре за формалну лингвистику на Варшавском универзитету, чији су радови из области истраживања комуникативне перспективе реченице или семантичке категорије модалности, добро познати славистима широм света, скреће се пажња на способност негираних глагола у инфинитиву да указују на неспремност субјекта (одређеног, неодређеног или уопштеног) да оствари радњу. Таква црта је својствена и источнословенским језицима, али у њима она представља живу језичку особину, док је, како указује професорка Дањелевич, у пољском језику била заступљена у ранијем периоду.

Излагање професора Мацеја Гроховског, коаутора најутицајније граматичке пољског језика, легло је у основу студије, која је објављена у овом броју *Славистике*. Предавања пољских лингвиста, методолошки узорна и богата лудцидним запажањима, веома су подстицајна за истраживање сличних појава у другим словенским језицима.

Последњег дана конференције чланови Комисије, захваљујући професору Тилману Ројтеру, који је наступио и у функцији изузетно занимљивог туристичког водича, имали су сјајну могућност да упознају живописну Целовачку котлину, прелепе пределе Корушке, слушају дијалекте корушких Словенаца и уживају у њиховој гостољубивости. Предели Железне Капле, централне општине на територији геопарка под заштитом Унеска, трочасовни излет бродом по Вортхерсеу, највећем језеру региона, вечера у Ландхаусу, импозантној

грађевини из 16. века у центру Клагенфурта, заштитном знаку града, и, наравно, посета гробу А. В. Исаченка, којом се завршио излет, заувек ће остати у сећању учесника ове конференције, посебне у свему.

Људмила Поповић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
ljudmila.popovic@fil.bg.ac.rs